

ИРИНА БАЗИЛЕВСКИ

УДК: 027.54:821(470)"1921/2010"

Сверуска државна библиотека
стране литературе, Москва
Руска Федерација

СВЕРУСКА ДРЖАВНА БИБЛИОТЕКА СТРАНЕ ЛИТЕРАТУРЕ (МОСКВА)

Сажетак: У раду је дат свеобухватан историјат и делатност Сверуске државне библиотеке стране литературе (ВГБИЛ) у Москви, једне од највећих библиотека Русије и једног од најзначајнијих књигохранилишта стране литературе на свету. Библиотечка збирка докумената ове јавне научне библиотеке широког хуманистичког профила садржи више од 4,5 милиона јединица на 144 жива и мртва језика. Најзначајнија функција Библиотеке јесте комплетирање и чување основних фондова, као и услуживање читалаца. Значајно место међу збиркама на језицима словенских, односно југословенских народа, заузима литература на српском језику. Међу њима посебно су вредна издања из 19. века која се чувају у Фонду ретке књиге.

Кључне речи: Сверуска државна библиотека стране литературе (ВГБИЛ) у Москви, живи језици, мртви језици, уметничка књижевност, руска култура, Маргарита Ивановна Рудомино, Неофилолошки институт у Москви, српска колекција

Сверуска државна библиотека стране литературе (ВГБИЛ, у даљем тексту: Библиотека) једна је од највећих библиотека Русије и једно од најзначајнијих књигохранилишта стране литературе на свету. То је јавна научна библиотека широког хуманистичког профила, међународни културно-образовни и научно-информатички центар. Библиотечка збирка докумената, разврстана према различитим сегментима, садржи више од 4,5 милиона јединица на 144 жива и мртва језика. Најзначајнија функција Библиотеке јесте комплетирање и чување основних фондова, а такође и услуживање читалаца. Приоритети у комплетирању фондова су: лингви-

стика, историја књижевности, историја уметности, светска уметничка књижевност, историја и културологија. Од прворазредног значаја је богата збирка класичне и савремене уметничке књижевности на језику оригинала. Прилично комплетно заступљена су такође и издања из филозофије, естетике, социологије, економике, права, библиологије, библиотекарства, информатике и науке о религији. Систематски се попуњавају збирке литературе из методике наставе језика и регионалне географије.

У Библиотеку сваке године доспева око 12 хиљада примерака књига и периодике. Библиотека има више од 700 сарадника. Омогућује слободан приступ информацији и обезбеђује право коришћења њених фондова свим категоријама читалаца (укључујући децу и омладину узраста од 5 до 16 година у дечјој сали). Више од 50% корисника Библиотеке чине студенти хуманистичких виших школа, од других посетилаца највише је наставника страних језика, филолога, педагога, историчара, историчара уметности, библиотекара и правника. Библиотека има више од 27 хиљада читалаца. Свакодневно је посећује 200 до 300 људи. Годишње се изда на коришћење више од два милиона докумената.

Библиотека својим корисницима открива културна богатства других земаља и народа и пропагира руску културу у иностранству. Основни правци истраживачке делатности су: културне везе међу народима, страна наука о библиотекарству, библиологија и историја књиге, конзервација и рестаурација библиотечких фондова, информатизација библиотечких процеса и функција. Она је информационо-посреднички центар Међународне федерације библиотечких удружења (ИФЛА): до 1992. године – за Совјетски Савез, данас – за Русију и неке државе Савеза независних држава (СНГ). Као методички центар библиотека врши функције координације на ширењу књишке продукције страних издавача између библиотека у земљи. На Web-серверу Библиотеке, отвореном од септембра 1996. године, инсталирана је страница са информацијама о свим структурним подгрупама, ресурсима, понуђеним услугама и електронским издањима.¹

Библиотека се пресељавала неколико пута, а од 1967. године налази се у Уљановској (сада Николојамској) улици у згради коју је специјално за њу пројектовао архитекта В. А. Ситнов. Зграда има пет спратова у свом главном делу и осам спратова (16 полуспратова) за смештај књига планираног обима око 5 милиона јединица. Библиотечки комплекс обухвата такође и две суседне зграде (укључујући и посебну породичну зграду с почетка 19. века) где су смештена различита одељења, и салу за конференције у сеоцету Валентиновка код Москве.

У унутрашњем атријуму Библиотеке децембра 1994. године постављена је бронзана скулптура Хајнриха Хајнеа. Од тада, атријум красе

¹ Информација на сајту: www.libfl.ru

бисте, извајане у камену или бронзи, још осамнаест писаца, уметника, композитора, научника, црквених великодостојника, политичких делатника различитих времена и народа. Међу њима су: Машаду де Асиз, Симон Боливар, Раул Валенберг, Леонардо да Винчи, Махатма Ганди, Сигисмунд Херберштајн, Џемс Џојс, Чарлс Дикенс, Атила Јожеф, Абрахам Линколн, Јуриј Лотман, Николо Макијавели, Александар Мењ, Морис Метерлинк, Габријел Мистрал, Абдулкасим Фирдуси и Микалоис Чурљонис. Године 2009, још за његовог живота, откривен је споменик Милораду Павићу (и то је до данас последња овде постављена биста). У вестибилу читаоце сусреће биста Маргарите Ивановне Рудомино – утемељивача и њеног директора читавих пола века. (Од 1990. године Библиотека носи њено име).

Све су то дарови Библиотеци и граду Москви од разних градова, лица и организација. Основа избора историјских личности, окупљених овде „као на Платоновој филозофској гозби“, јесте следећа: овде се настоји показати многоликост света, Библиотека „не без разлога схвата себе као својеврсни међународни културни центар, центар комуникације и дијалога националних култура које се у свој свеукупности и разноликости уклапају у јединствену културу човечанства. Култура се пак не своди на свој главни инструмент, језик. Она укључује бескрајно много тога: духовне ризнице, националне традиције, начин живота, конфесије, филозофију, историју, економику, политику, право, информацију итд. Сакупљати и пропагирати све то онако како је фиксирано у речи, Библиотека сматра својом примарном дужношћу, почасном и пријатном обавезом“.²

Историја Библиотеке почиње од 1921. године, од Библиотеке московског Неофилолошког института који је располагао са нешто више од сто књига на енглеском, француском и немачком језику. Након затварања Института (још на ступњу његовог организовања) Библиотека је, по одлуци Народног комесаријата просвете РСФСР, добила статус самосталне установе – огледне Неофилолошке библиотеке. Априла 1922. године примила је своје прве читаоце. Године 1924. Неофилолошка библиотека је преименована у Државну библиотеку стране литературе (ГБИЛ). Основни циљ библиотеке била је помоћ на проучавању културâ страних земаља и страних језикâ. Стављена јој је у дужност набавка иностраних издања како за сопствене фондове тако и за низ научних установа и појединих научника. У мери нарастања фондова и формирања колекција, дошло је и до ширења функција и појаве нових служби и ресурса.

При Библиотеци били су организовани кружоци, а затим и курсеви за изучавање немачког, француског и енглеског језика који су 1926. године трансформисани у Више курсеве страних језика. На бази ових курсева

² Athrium bibliothecae / Владимир Скороденко. М. Рудомино, 2002.

1930. године организован је у СССР први институт страних језика – Московски институт нових језика, касније – Московски државни педагошки институт страних језика „Морис Торез“ (1990. године преименован у Московски државни лингвистички универзитет). Државна библиотека стране литературе (ГБИЛ), комбинујући уједно јавну, научну, школску библиотеку и лекторат, обављала је низ задатака које јој је постављало државно руководство, а који су били у складу с њеном специфичношћу и културно-образовном мисијом: опслуживала је иностране стручњаке који су радили у СССР издањима на страним језицима, пружала помоћ у изучавању ових језика, отварала одељења стране литературе у већим библиотекама других градова, бавила се пропагирањем идеја интернационализма и пријатељства међу народима.

Прелом у животу Библиотеке настао је 1948. године, када је она владиним указом трансформисана у универзалну библиотеку, тј. библиотеку која сакупља не само литературу из хуманистичких области знања, већ и из природних наука. Реорганизована је у Свесавезну државну библиотеку стране литературе (ВГБИЛ) – у СССР-у централно књигохранилиште скоро универзалног профила (осим литературе из области технике, пољопривреде, војних наука и медицине). Од тада је напоредо с хуманистичком литературом Библиотека почела да набавља и литературу из математике, физике, хемије, биологије, геологије, теоријске механике и астрономије. Постала је научно-методички центар за библиотеке целе земље у раду са страном литературом.

Доцније, 1973. године, низу њених одељења додељен је статус научних одељења; у Библиотеци је био установљен Научни савет. Додељена јој је функција услуживања страном литературом министарстава, надлежстава, централних издавачких установа и редакција, научних установа и организација које нису припадале систему Академије наука СССР. Било јој је наложено да руководи формирањем фондова стране литературе у јавним библиотекама земље и да им пружа одговарајућу методичку помоћ. За све то су издвајана не мала средства, што је омогућило Библиотеци да темељно прошири предавачко-изложбену делатност, припреми и почне са издавањем научно-библиографских, информатичких и специјализованих издања, уведе интензивни методолошки рад и плански формира колеџије. Године 1972, поводом њене педесетогодишњице, додељен јој је Орден рада Црвене заставе.

Од 1973. до 1987. године, када је Библиотеком руководила Људмила Алексејевна Гвишиани-Косигина, дозначена средства за набавку литературе у иностранству била су скоро утростручена, а њен материјални и финансијски положај је био стабилан. Године 1975. извршена је ревизија тематског профила комплетирања фондова: обустављена је набавка природнонаучне литературе, а као приоритети су издвојени хуманистичке

науке, уметничка књижевност и уметност страних земаља и приручници. Библиотека је од универзалне поново претворена у хуманистичку. Вишак средстава био је усмерен на ширење колекција уметничке књижевности, издања из области друштвених наука, лингвистике, теорије књижевности и уметности и приручно-информатичког фонда.

Године 1970. на бази неколиких одељења која су се бавила избором, поручивањем, набавком и увођењем у фонд прибављене литературе, формирано је комплексно одељење за комплетирање и инвентарисање фондова, а група за хигијену књиге трансформисана је у Научно-истраживачко одељење за рестаурацију и конзервацију фондова. Године 1974. из општег фонда издвојен је фонд Одељења ретке књиге. Данас тај фонд располаже са око 50 хиљада јединица. Овде се посебно чувају старе штампане књиге (8701 примерак) међу којима 22 инкунабуле и 527 палеотипа. Библиотека је успоставила директну партнерску сарадњу са великим библиотекама и културним центрима Пољске, Монголије, Чешке, Словачке, Бугарске, Мађарске, Југославије и Демократске Републике Немачке (са већином од поменутих библиотека сарађује и данас). У сарадњи са страним организацијама реализовани су многи програми и пројекти, организоване конференције, семинари и „округли столови“ на актуелне проблеме развоја библиотекарства у иностранству и међународне сарадње у области културе.

Године 1990. дошло је до значајних промена у сфери руковођења и структури Библиотеке. Од 1989. до 1993. године директор Библиотеке био је познати лингвиста Вјачеслав Всеволодович Иванов. И управо су он и његов заменик, данас генерални директор, књижевни историчар Јекатерина Јурјевна Генијева (дугогодишњи председник одељења Сорош-фонда „Отворено друштво“ у Русији), разрадили и спровели у живот нову концепцију Библиотеке као просветно-културне институције која обједињује функције јавне хуманистичке библиотеке и екуменског центра међукултурне комуникације. Библиотека настоји да постане међународни културни форум, место сусрета и живе комуникације представника разних земаља, народа, култура, језика и конфесија. Након распада СССР и укидања савезних министарстава, Библиотека је прешла у федералну надлежност и статус свесавезне заменила статусом сверуске библиотеке. Делатност Библиотеке надзире међународни савет чији састав није доступан јавности.

Почетком 1990. године Библиотека је међу првим још увек совјетским библиотекама укинула „фонд специјалног чувања“, учинивши све што се у њему налазило доступним свим заинтересованим читаоцима. У Библиотеци је образован Културни центар, оформљен на бази неколико одељења, који је ставио себи у задатак разраду, координацију и реализацију бројних културних програма. У оквиру Библиотеке почели су да

раде национални културни центри. Све сале су стекле специјални карактер у складу са типом фондова и докумената који је смештен у њима. У њој је било организовано селективно услуживање корисника путем система посебних читалачких сала и центара.

Данас читаоцима стоје на располагању: сала приручне литературе, сала периодичних издања, читаоница Одељења књижевности и уметности, читаоница Одељења дечје литературе, читаоница Центра информација из области права, Одељење религиозне литературе и издања руског заграничја, Центар за културе Истока са својом читаоницом за оријенталистику и африканистику, Школско-лингвистички центар опремљен аудио-видео апаратуром за самостално изучавање страних језика. У функцији су такође Научно-библиографски центар, Одељење електронских публикација, Одељење за међународне библиотечке везе, Центар за страно библиотекарство који издаје зборник „Иностране библиотеке“ и који представља регионални информационо-посреднички центар ИФЛА, Међународни информационо-документациони центар за проблеме размене културних вредности. Осим тога, читаоцима стоје на услузи: Латиноамерички културни центар, Амерички центар, Канадски образовни центар, Методички центар Британског Савета, телевизијска и радио испостава Би-би-сија, Холандски образовни центар, Француски културни центар, Дом јеврејске књиге, Одељење јапанске културе „Japan foundation“, Информациони офис Савета Европе у Русији, Центар информација о УНЕСКУ. Уз помоћ Сорос-фонда, у Библиотеци је основан Институт толерантности који делује у циљу промоције „вредности грађанског друштва, успостављања узајамног разумевања и пријатељских односа међу људима путем међукултурног дијалога“.

Библиотека у својим фондовима садржи књиге (око половину фонда) а такође и преко 2,5 милиона периодичних публикација (часописи се рачунају према броју примерака, а новине према годишњим комплетима). Прима преко хиљаду наслова новина, часописа и серијских публикација. У фонду страних издања најбројније су књиге на енглеском, немачком, француском, шпанском, пољском, италијанском, чешком, бугарском и скандинавским језицима. Располаже и са брижљиво одабраним збиркама и на другим европским језицима, вештачким језицима, језицима народа Азије и Африке. Фонд књига објављених у иностранству допуњавају домаћа издања на руском и страним језицима посвећена књижевности, уметности, историји језика, проблемима развоја културе и друштвене мисли страних земаља (са изузетком земаља које су раније биле у саставу СССР). Преводи на руски језик уметничке и научне литературе према профилу библиотеке комплетирају се што је могуће потпуније. На располагању корисницима стоји најбогатији фонд приручне литературе: десетине енциклопедија различитих земаља, стотине томова националних библиогра-

фија, разноврсни речници и приручници и базе података на компакт-дискovima.

Библиотека такође располаже са једним од најбогатијих фондова руског заграничја у Русији. Дар најстаријег руског издавача у иностранству „ИМКА-Пресс“ (Париз) поставио је темељ колекције. Касније су је допуњавали дарови издавача „Живот с Богом“ (Брисел, Белгија) и „Ардис“ (Ан-Арбор, САД). Међу најдрагоценијим даровима у фонду руског заграничја јесте библиотека руског филозофа и православног богослова, студента Београдског универзитета, Николаја Михајловича Зорнова (1898-1980).

Фондови се комплетирају путем ажурне тражње. Ради се у првом реду о претплати на дела стране уметничке књижевности на језику оригинала и њиховим преводима на руски језик, дела класика руске књижевности и савремених писаца у преводу на стране језике, уџбеничка, уџбеничко-методичка и приручна литература за проучаваоце страних језика, уџбеници руског језика за странце, водичи по Русији и другим земљама света.

Читаоцима стоје на располагању: азбучни, предметни и систематски каталог, међу којима и електронски каталози: принова (од априла 1997), периодичних и серијских издања, дезидерата (од 1996). Картотечки каталози се постепено преносе на електронски облик. Настављен је рад на конверзији генералног азбучног каталога, довршено је скенирање ретроспективног каталога књига на енглеском, француском, немачком и руском језику. У току је рад на стварању јединствене електронске базе података у области права и оријенталистике. У фондовима Библиотеке расте број издања на микрофилмовима (нарочито се микрофилмују новине) и електронских извора. Библиотечки центар дистрибуције докумената обезбеђује достављање наруџбина корисника целовитих текстова у електронској форми из њених фондова.

Непосредно вршење функције избора, чувања и давања на коришћење докумената и материјала конференцијâ IFLA које се одржавају сваке године поверено је Центру за међународно библиотекарство; информисање руских библиотекара о делатности Федерације једна је од приоритетних оријентација у раду Центра. У складу са одлуком Извршног бироа IFLA, 1997. године у Библиотеци је смештен Регионални центар IFLA за чување и конзервацију за земље Источне Европе и Заједницу независних држава. Центар за усавршавање библиотекара организује стажирања, семинаре обуке и проблемске семинаре, организује летње библиотечке школе, објављује школске приручнике и информативне билтене по питањима перманентног професионалног образовања.

Библиотека се традиционално бави разноврсном издавачком делатношћу. Објављују се библиографски регистри посвећени националним књижевностима и стваралаштву појединих писаца: серија „Писци страних

земаља“ броји преко сто издања, међу њима су и библиографски регистри посвећени Иви Андрићу (1974) и Браниславу Нушићу (1965, 1990). Публикују се научна дела и приручници, каталози изложби и материјали конференција, годишњи календари јубилеја из области стране уметничке књижевности. Библиотека припрема и издаје антологије материјала посвећених рецепцији страних аутора у руској култури, контактима и везама Русије са другим народима и државама. Публикује се низ периодичних издања: „Сводни билтен новонабављених страних књига: Друштвене науке“, научно-информатички зборник „Стране библиотеке“, међународни билтен „Ратни трофеји“ (руско издање „Spoils of War“) и др. Издавачко предузеће „Рудомино“, формирано при Библиотеци крајем 1990-их година, објављује преводе књига страних аутора, међу којима и дела за децу, мемоаре, литературу религиозног и филозофског садржаја. Објављују се и књиге савремених домаћих писаца.

Библиотека располаже брижљиво одабраним збиркама књига на словенским језицима, поред осталог и на језицима југословенских народа. Значајно место међу њима заузима литература на српскохрватском језику (књиге, периодична и серијска издања). Претежни део збирке представља уметничка књижевност. У њој су широко заступљене све етапе развоја српске књижевности, стваралаштво класика и савремених писаца. У фонду Библиотеке постоје такође практично и сва издања превода њихових дела на руски језик, међу којима су последњих година прилично бројна двојезичка српско-руска издања српске поезије.

У Фонду ретке књиге чувају се драгоцене издања на српском језику. Међу њима су: *Народне српске ѿјесме* Вука Стефановића Карацића (књ. 1-4, Липиска, Беч, 1823-1833; Исто: књ. 1-5, Беч, 1841-1865), Вукове *Народне српске ѿсловице* (Цетиње, 1836), *Српске народне ѿјесме из Херцеговине (женске)* (Беч, 1866), *Српски рјечник исѿумачен њемачкијем и латинскијем ријечима* (Беч, 1852); *Новоизобрешенное и благоустроенное ѿрибавление ко училищѿу добродетели* Јоакима Вујића (Будим, 1830), *Јуначки сѿоменик: Пјесме војводе Мирка Пеѿровића* (Цетиње, 1864); *Србљима ѿслание из Москве* Алексеја Хомјакова (Лајпциг, 1860); *Montepegrinus. Уједињење Црне Горе са Србијом* Јанка Спасојевића (Женева, 1917). Постоји и дело Јована Рајића на руском језику: *История разных славенских народов: наипаче болгар, хорватов и сербов* (ч. 1-4, Виенна, 1794-1795). У оквиру „фонда специјалног чувања“, напоредо с књигама Милована Ђиласа, могу се наћи вишетомна Лењина дела издата на српскохрватском језику за време Тита (са коментарима неповољним по совјетску власт). У библиотеци Н. М. Зорнова постоје поједине српске књиге из историје цркве, литургије и религиозне уметности Србије.

У совјетско време у потпуности је вршено комплетирање српске колекције књигама према целовитом тематском профилу Библиотеке. У

периоду након перестројке, у условима ограничености буџетских средстава и због других приоритета, комплетирање југословенске литературе је знатно редуковано. Већ крајем 1980-их година у Библиотеци је било више од 40 хиљада књига и периодике на језицима народа Југославије, а 2010. их нема више од 44 хиљаде. Отприлике 3/4 ових докумената је на српско-хрватском језику (2/3 њих на латиници). Средином 1980-их година у Библиотеку је пристизало сваке године 1200-1500 јединица само на српскохрватском језику, а 2010. године укупно узев мање од 400 јединица на свим језицима бивше Југославије.

Први директор Библиотеке, М. И. Рудомино спроводила је у живот принцип комплетирања који је формулисала сликовито лаконски: „...брижљиво проучавајући светско књижевно тржиште, сакупљати само ‘кајмак’ и врло мало ‘млека’, али ни кап ‘воде’“. Данас је то, на жалост, само сан. Систематских набавки нема. Библиотека добија случајне књиге на дар од аутора и издавача. Главни извор попуњавања књижних фондова представља размена књига (са библиотекама, универзитетима, издавачким кућама, књижарама). У области руско-српске размене књига Библиотека има најтешњу сарадњу са Народном библиотеком Србије, Библиотеком Српске академије наука и уметности, Универзитетском библиотеком „Светозар Марковић“ (Београд) и Библиотеком Матице српске (Нови Сад). Упркос свим тешкоћама, српска колекција Сверуске државне библиотеке стране литературе расте и попуњава се.

*Према рукопису писаном специјално за *Глас библиотеке 17/2010*,
превео *Добрило Аранићовић*

ALL-UNION STATE LIBRARY OF FOREIGN LITERATURE (MOSCOW)

Summary

All-Union State Library of Foreign Literature (VGBIL) in Moscow is one of the largest Russian libraries and one of the most significant libraries of foreign literature in the world. The library documentation within this public scientific library of wide humanistic profile which represents an international cultural, educational and humanistic center contains more than 4.5 million units written in 144 living and dead languages. The most important roles of the library are completion and preservation of the basic funds as well as work with library users. The priorities of fund completion are: linguistics, history of literature, history of art, world literature, history and culturology. The rich collection of classical and contemporary artistic literature written in its original language is of the utmost significance.

Subtly chosen collection of books written in the Slavic languages, i.e. languages of the Yugoslav people, holds a prominent position in the library which has more than 700 associates and whose book holdings are enriched with 12 000 copies of books every year. Predominant part of the collection in the Serbian language consists of the art literature and translations into the Russian language. Valuable editions in the Serbian language from the 19th century are kept in the Rare Book Fund. Today All-Union State Library of Foreign Literature (VGBIL) in Moscow has the closest collaboration, in the field of the Russian and Serbian exchange with the National Library of Serbia, the Serbian Academy of Sciences and Arts Library, the University Library "Svetozar Marković" (Belgrade) and the Matica Srpska Library (Novi Sad).

Keywords: All-Union State Library of Foreign Literature (VGBIL) in Moscow, living languages, dead languages, art literature, Russian culture, Margarita Ivanovna Rudomino, Neophilological Institute in Moscow, Serbian collection

Irina Bazilevski

Зграда Сверуске државне библиотеке у Москви

*Биста Милорада Павића (1929-2009), постављена 2009. у
унутрашњем атријуму Сверуске државне библиотеке
стране литературе у Москви*